

ДЕРИВАТИ, НАЗОВАВАЩИ ЛИЦА В ТУРСКИЯ ЕЗИК, МОТИВИРАНИ ОТ СЛОЖНИ ГЛАГОЛИ¹

Сема Куцарова

DERIVATIVES DENOTING PERSONS IN TURKISH MOTIVATED BY COMPOUND VERBS

Sema Kutsarova

Abstract: *With the development of the anthropocentric direction in modern linguistics, there is a tendency towards a complex study of man. One of the aspects of this approach is the study of the individual as a doer. Therefore, this article focusses on the linguistic patterns characterizing the doer of the action with regard to the character traits and actions performed by the doer. In the present study the object of research is the names of males excerpted from Turkish lexicographical sources formed according to derivational models and distributed in one of the word-formation types **nomina agentis** (agentive nouns). The aim is to perform semantic-structural modelling of the category of agentiveness in a synchronic way, considering also the diachronic one, insofar as the productivity of derivational models is related to the historical changes that have occurred.*

Key words: *derivation, nominal derivation, derivational type, derivational model, derivational formant*

<https://doi.org/10.46687/UEZM5686>

В туркологичната лингвистична традиция словообразуването се разглежда в изследванията по морфология на турския език. Основен обект в редица специализирани трудове е афиксалната деривация, като формантите (и техните аломорфи) са систематизирани и подредени в азбучен ред, описана е семантиката им².

Наред с това има въпроси, които все още не са достатъчно изучени. В нито едно от проучванията не се проследяват изчерпателно пътищата на образуване на мотивираните лексеми по деривационни типове и модели с участниците в акта на деривация: мотивираща основа, деривационен формант със специфичното деривационно значение и мотивираната лексема; както и сложните отношения между производна и произвеждаща основа, случаите на многостепенна деривация и др. Тези и други проблеми могат да бъдат разкрити само посредством изучаването на системната организация на деривация на съвременния етап от развоя на турския език.

В настоящата статия, която е част от по-голямо изследване на номиналната деривация в турския език, са представени ексцерпиранията от турските лексикографски източници девербални деривати – наименования на лица мъже. Те са разпределени в две подсистеми: 1) деривати, назоваващи лица, с оглед на чертите на характера; и 2) деривати, назоваващи лица, с оглед на

---

¹ Настоящата статия се публикува по проект „Пловдив – от мултиезиков и мултиетнически център на Източна Румелия до Европейска столица на културата”, финансиран от ФНИ към МОН.

² Виж по-подробно: Gencan 1979, Banguoğlu 1990, Ergin 1990, Natipoğlu 1981, Ediskun 1999, Korkmaz 2009 и др.

извършваните дейности. В рамките на тези две основни тематични групи целевите единици са систематизирани и класифицирани по словообразователни типове и модели.

Във фокуса на словообразователния анализ са производните, мотивирани от *сложни (съставни) глаголи (birleşik fiiller/ eylemler)*³. Трябва да отбележим, че в редица случаи наред със *сложния (съставен) глагол* мотивиращ е и едноосновен глагол⁴, а той от съществително име – много често заемка, което е в основата на деривационната редица. Това съществително име влиза в състава както на едноосновния, така и на *сложния (съставния) глагол*.⁵

В специализираната литература няма единно мнение относно дефинирането и класифицирането на тази специфична група глаголни конструкции, представляващи съчетание между две (или повече) лексеми и намиращо се между *словосъчетанието* и *сложната дума*. От друга страна, те са много характерни за турския език и практически представляват механизъм за адаптиране на големия брой чужди думи особено в периода на формиране и утвърждаване на османотурския език. Тези въпроси налагат в синтезиран вид да представим някои от основните описания.

Като цяло *сложните (съставни) глаголи* се разпределят в три основни групи: а) образувани от име и спомагателен глагол; б) образувани от две глаголни основи; в) съставни глаголи – идиоми.

Първата група е представена от конструкции, състоящи се от име (съществително или прилагателно⁶) и спомагателен глагол. Основните

---

³ Този термин се използва от авторите, за които водещ е формалният критерий при дефинирането на този вид глаголи. Виж по-подробно: Korkmaz 2003: 530, Shcheka 2007: 154, Genish 2002: 152, Gencan 1979: 240 и др.

⁴ С термина едноосновни глаголи тук се означават енокоренни глаголи, чиято мотивираща база е равна на корена (т. е. няма афикси), напр. *bak-mak* 'гледам', *kes-mek* 'режа', *koş-mak* 'тичам', *in-mek* 'слизам', *uz-mak* 'пиша' и т. н., както и глаголи, чиято мотивираща база е производна основа (т.е. в състава на основата има корен и деривационен афикс), напр. *av-la-mak* 'ловувам', *kan-a-mak* 'кървя', *göz-le-mek* 'наблюдавам, следя', *çocuk-laş-mak* 'вдетинявам се', *yaş-lan-mak* 'старея, остарявам', *su-la-mak* 'поливам, поя', *su-sa-mak* 'ожаднявам' и т. н. В словообразователен аспект това са непроеводни и производни основи, които в рамките на настоящото синхронно изследване представляват произвеждащи основи – мотивиращата база в деривационния процес.

⁵ Става дума за деривати от II и III степен, които се разкриват на равнището на деривационната редица, напр.: *büyüleyici* (*прен.* омайник) < *büyülemek* (*прен.* омайвам, омагьосвам) [срв. също: *büyüleyici* (омайник) < *büyü yapmak* (*прен.* омайвам, омагьосвам) < *büyü* (*прен.* магия, омагьосване, силно въздействие)]; *fitilci* (*прен.* подстрекател) < *fitillemek* (*прен.* подстрекавам) [срв. също: *fitilci* (*прен.* подстрекател) < *fitil vermek* (*прен.* ядосвам, разгневявам, вбесявам, провокирам, букв. "давам му фитила") < *fitil* (*ап.* фитил; *ост.* възпламенител)]; *fitneci* (интригант, подстрекател, сплетник) < *fitnelemek* (злословя, клеветя) [срв. също: *fitneci* (интригант, подстрекател, сплетник) < *fitne sokmak* (насъсквам един срещу друг, подкоросвам, всявам раздор) < *fitne* (*ап.* насъскване, подкоросване, подстрекаване)] и т. н.

⁶ З. Коркмаз включва прилагателното като именната част на сложната конструкция (Korkmaz 2009: 792), но други автори приемат, че именната част на сложните глаголи от

спомогателни глаголи в турския език са: *etmek, olmak*⁷. Някои автори добавят към тази група и глаголите *eylemek, uymak, buyurmak, kilmek*⁸, напр.: *yardım* (помощ) – *yardım etmek* (помагам), *göç* (изселване, преселване) – *göç etmek* (изселвам се, преселвам се), *pişman* (неп. каещ се, разкайващ се) – *pişman olmak* (съжалявам, разкайвам се), *spor* (фр. спорт) – *spor uymak* (спортувам, занимавам се със спорт), *kabul* (ап. съгласие, приемане) – *kabul buyurmak* (оказвам благоволение), *karar* (ап. решение) – *karar kilmek* (стигам до решението) и др.

Смислов център на този тип *сложни глаголи* е именната част (т. е. първият компонент), докато спомогателният глагол сам по себе си не е носител на определено значение, а изпълнява служебна функция и придава предикативност на съставната конструкция. Именната част в *сложните (съставни) глаголи* може да е представена както от изконна, така и чужда лексема, предимно с арабски и персийски произход.

Според някои автори съставните формации от типа *име + спомогателен глагол* не могат да бъдат разглеждани като *сложни глаголи (birleşik fiiller)*, тъй като връзката между съставлящите ги елементи е само формална, за разлика от връзката между единиците от другите две групи, която е семантична. Така глаголите *etmek* и *olmak*, които се приемат за най-типичните и безспорни спомогателни глаголи в турския, функционално се отъждествяват с дефективния глагол *i-* (*imek- < irmek- < ermek-*)⁹, като трансформират именната част в глаголна (Baydar 2013: 64).

Във втората група изследователите обособяват *сложните глаголи*, образувани чрез съединяване на две глаголни основи. Основното значение при

тази група може да е само съществително име (вж. Nerçilingirler 2012: 11; Karaağaç 2013: 204 и др.).

⁷ Глаголите *etmek* и *olmak* са най-употребяваните спомогателни глаголи в турския език. В съчетание с пълнозначна дума – носител на основната семантика, те изразяват следните значения: *uymak* (правя, върша) и *olmak* (бивам, ставам; става, случва се, възниква). В редки случаи се употребяват и като пълнозначни.

⁸ Глаголите *eylemek* (правя, върша), *uymak* (правя), *buyurmak* (заповядвам, нареждам, повелявам), *kilmek* (правя, върша, изпълнявам) са пълнозначни. Във функцията им на спомогателен глагол са синонимни на глагола *etmek* (правя, върша), като употребата е както експресивно и стилистично маркирана, така и силно ограничена, напр.: *ziyaret buyurmak* (удостоявам с посещение, оказвам чест с посещението си); *lütuf buyurmak* (оказвам милост), *kerem eylemek* (благоволявам да разреши), *yetkili kilmek* (упълномощавам, давам права/правомошция) и др. Не всички автори споделят мнението, че глаголт *uymak* е синоним на *etmek* (вж. по-подробно Vilgegil 1963: 280). Според Е. Гениш при съчетанието със съществителното име с персийски произход *namaz* (молитва) глаголт *kilmek* не е спомогателен: *namaz kilmek* (отправлям / правя молитва) (Geniş 2002: 156).

⁹ Това е дефективният глагол *i-* (< *imek- < irmek- < ermek-*), който е главният спомогателен глагол в турския език. Той има две функции: а) образува именно сказуемо в съчетание с имена; и б) образува сложни форми на глагола в съчетание с глаголи. Наричат го още *именен глагол (isim-fiil, ad-fiil)*, доколкото с негова помощ се образува съставно именно сказуемо, *глагол-афикс (ek-fiil, ek eylem, cevher fiili)* и *афикс за сказуемост (yüklemleştirici fiil)*, тъй като се граматикализира – в състава на именното сказуемо се превръща в афикс.

тях се носи от първия корен, а вторият изразява допълнителни семантични характеристики на действието, като *мигновеност*, *продължителност*, *интензивност*, *непрекъснатост*, *насоченост* и т. н. Това са т. нар. „форми за процесуална интензивност” (Shcherbak 1981: 132). Към тази група спадат възможна форма на глагола (*yeterlilik fiili*): *yaz-a-bil-mek* ‘мога да пиша’; ускорителен глагол (*tezlik fiili*): *al-i-vermek* ‘вземам бързо’, *yaz-i-vermek* ‘пиша набързо’; глаголи, означаващи близост към осъществяване на действието (*yaklaşma fiili*), напр.: *düş-e-yaz-mak* ‘склонен, на път да падне, още малко и ще падне’; продължителен глагол / дуратив (*süreklilik fiili*), напр.: *çalış-a-durmak* ‘работя дълго’, *bak-a-durmak* ‘гледам дълго, внимателно’ и др. Тези специфични форми на практика изразяват *аспектуалността*, тъй като в турския език категорията вид няма граматичен статус.

В специализираната литература тези единици се означават с множество термини, напр.: *kurallı birleşik fiiller* – ‘съставни глаголи, образувани от две глаголни основи’ (Balyemez 2016: 50), *tasvir fiilleri* – ‘дескриптивни/описателни глаголи’ (Banguoğlu 1990: 488, Korkmaz 2003: 811), *bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller* – ‘двукомпонентни съставни глаголи, образувани от пълнозначен и от спомагателен глагол’ (Herçilingirler 2012: 218), *özel bileşik fiiller* – ‘особени сложни глаголи’ (Gencan 1979: 309) и др. Според Ю. В. Шчека това са сложни аналитични форми на глагола, при които втори компонент е ограничен брой *оказионално-спомагателни глаголи* като *vermek* ‘давам’, *kalmak* ‘оставам’, *durmak* ‘стоя, спирам’, *gelmek* ‘идвам’, *gitmek* ‘отивам’, *yazmak* ‘пиша’ (Shcheka 2002: 157).

Третата група съставни глаголи е представена от голям брой фразеологични съставни конструкции. В граматиките те се означават с термините *anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller* (идиоматични сложни глаголи), *deyim fiilleri* (глаголи идиоми), *deyimleşmiş birleşik fiiller* (фразеологични сложни глаголи), *anlamca kaynaşmış birleşik fiiller* (фразеологични сложни глаголи), *anlam kaymasına uğramış ve deyimleşmiş olan birleşik fiiller* (фразеологични сложни глаголи) (Geniş 2002: 176) и др. В качеството на втори елемент в състава на тези формации най-често е пълнозначен глагол, напр.: *görmek* (виждам), *vermek* (давам), *çekmek* (дърпам), *sürmek* (трая), *gelmek* (идвам), *bulmak* (намирам). В съчетание с определени имена тези глаголи се десемантизират и изпълняват функцията на *оказионално-спомагателни глаголи* (по терминологията на Ю. В. Шчека – Shcheka 2002: 157). В тези случаи можем да говорим за глаголи идиоми, напр.: *iş* (работа) + *görmek* – *iş görmek* (работя); *boy* (ръст) + *vermek* – *boy vermek* (раста); *el* (ръка) + *çekmek* – *el çekmek* (отказвам се); *sefa* (душевно спокойствие, безгрижие) + *sürmek* – *sefa sürmek* (живея безгрижно); *karşı* (противоположен) + *gelmek* – *karşı gelmek* (не се подчинявам, противопоставям се); *şifa* (изцеление, излекуване) + *bulmak* – *şifa bulmak* (излекувам се, оздравявам) и т. н.

В редица случаи тези десемантизирани спомагателни глаголи съхраняват своето падежно управление, т. е. именната част в *сложния (съставен) глагол* може да се намира в косвен падеж, напр.: *meudan* (площад) – *meudana getirmek* (образувам се, възниквам), *yol* (път) – *yola gelmek* (вразумявам се), *ziyaret* (посещение) – *ziyarete bulunmak* (посещавам), *yardım* (помощ) – *yardımda*

bulunmak (помагам), *akıl* (ум) – *akla getirmek* (напомням), *yatağa düşmek* (разболявам се) и т. н.

Не всички автори обособяват *сложните (съставни) глаголи идиоми* в отделна група. Въпросът за класификацията на фразеологичните единици не е достатъчно разработен в турското езикознание. З. Коркмаз обръща внимание на този солиден лексикален пласт в турския език, като разглежда техните функционално-структурни и семантични особености (Korkmaz 2009: 837). На степената на идиоматизация акцентира и Е. Гениш, който посочва елементите, губещи основното си значение, напр.: *eziyet* (ap. страдание) + *çekmek* (дърпам) → *eziyet çekmek* (страдам) (само глаголт се десемантизира); *kalem* (ap. молив, писалка) + *geçinmek* (живея) → *kalemle geçinmek* (живея от писане) (само съществителното се десемантизира); *baş* (глава) + *vurmak* (удрям) → *başvurmak* (обръщам се, кандидатствам) (десемантизират се и съществителното, и глаголт) (Genish 2002: 176).

Тук само ще споменем обширната група от *сложни (съставни) глаголи и спомагателен глагол*, чийто първи компонент е нефинитна глаголна форма (инфинитив, причастие, деепричастие), напр.: *akıp gitmek* (минава бързо – за време), *dönüp dolaşmak* (обикалям дълго време; прен. опитвам се да намеря, все търся); *gelmiş olacağım* (в това време аз вече ще бъда там); *çizmeye başlamak* (започвам да рисувам); *urmak istemek* (искам да направя) и т. н. Някои автори разглеждат тези структури в рамките на горепосочените групи, а други ги обособяват в самостоятелен раздел.

В настоящата разработка основното внимание е насочено предимно към съставните конструкции от първата и третата група. Приложеният комплексен подход разкрива участието им словообразователния процес, илюстрирано от примерите, експлициращи явлението *двойна (паралелна) мотивация*. Поради ограничения обем предложената класификация представя някои от най-продуктивните модели, чрез които се реализират посочените деривационни типове, като деривационните двойки са в голяма степен редуцирани.

Словообразователната категория на мотивираните съществителни имена с оглед на чертите на характера, свързани с действията, отразени в семантиката на мотивиращия глагол, се реализира чрез следните типове и модели:

Деривационен тип № 1. „*Лице, притежаващо отрицателни черти на характера, чието поведение се определя от дейността, назована в семантиката на основата на мотивиращия глагол*”.

Деривационен модел № 1: US.ver + Form.suf: **-CI**: *akıncı* (нападател, грабител) < *akın etmek* (атакувам, нападам, нахлувам) [сравни също: *akıncı* (нападател, грабител) < *akın* (набег, рейд, шурм)]; *alaycı* (подигравчия) < *alay etmek* (подигравам някого) [срв. също: *alaycı* (подигравчия) < *alay* (зр. подигравка, подбив) [синоними: *alaycı* = *müstehzi*, ap.]; *çıkarcı* (интересчия, келепирджия, използвач) < *çıkarcı görmek* (гледам / преследвам си интереса) [срв. също: *çıkarcı* (интересчия, келепирджия) < *çıkarcı* (полза, изгода, облага)] [синоними: *çıkarcı* = *menfaatçi* = *menfaattar*, ap.-nep.]; *fiyakacı* (позьор, фукльо) < *fiyaka satmak* (фукам се, позирам, показнича, букв. “продавам чалъми”) [срв. също: *fiyakacı* (позьор) < *fiyaka* (um. показност, демонстрация, позиране, поза)] [синоними: *fiyakacı* = *gösterişçi* = *sakacı* = *tafracı*]; *iftiracı* (клеветник, набеждач) < *iftira etmek* (набеждавам, наклеветявам) [срв. също: *iftiracı* (клеветник,

набеждач) < *iftira* (ap. набеждаване, наклеветяване, клевета)] [СИНОНИМИ: *iftiracı* = *karalamacı* = *müfteri*, ap. осм. = *fassal*, ap.]; *ihbarcı* (доносник) < *ihbar etmek* (донасям, правя донос) [срв. също: *ihbarcı* (доносник) < *ihbar* (ap. донос)] [СИНОНИМИ: *ihbarcı* = *jurnalci*]; *infazcı* (изпълнител на мокри поръчки, на присъди) < *infaz etmek* (привеждам в изпълнение, изпълнявам) [срв. също: *infazcı* (изпълнител на мокри поръчки, на присъди) < *infaz* (ap. привеждане в изпълнение на присъда)]; *intikamcı* (отмъстител) < *intikam almak* (отмъщавам) [срв. също: *intikamcı* (отмъстител) < *intikam* (ap. отмъщение)]; *istilâcı* (поробител, нашественик) < *istilâ etmek* (окупирам, поробвам, завладявам) [срв. също: *istilâcı* (поробител, нашественик) < *istilâ* (ap. окупиране, завладяване, нашествие)]; *istismarcı* (използвач) < *istismar etmek* (използвам) [срв. също: *istismarcı* (използвач) < *istismar* (ap. експлоатация)]; *istismarcı* (експлоататор) < *istismar etmek* (експлоатирам)] [срв. също: *istismarcı* (експлоататор) < *istismar* (ap. експлоатация)] [СИНОНИМИ: *istismarcı* = *sömürücü* = *sömürgen*]; *sabotajcı* (вредител, саботьор) < *sabotaj yapmak* (саботирам, подривам, спъвам, вредя) [срв. също: *sabotajcı* (вредител, саботьор) < *sabotaj* (фп. саботаж, подриване, спъване)] [СИНОНИМИ: *sabotajcı* = *baltalayıcı*]; *şantajcı* (шантажьор) < *şantaj yapmak* (шантажирам) [срв. също: *şantajcı* (шантажьор) < *şantaj* (фп. шантаж)]; *yalancı* (лъжец) < *yalan atmak* / *kıvırmak* (лъжа, не казвам истината, букв. „мятам / извъртам истината“) [срв. също: *yalancı* (лъжец) < *yalan* (лъжа)] [СИНОНИМИ: *yalancı* = *uydurmacı* = *martavalcı* = *palavracı* = *tıraşçı*].

Деривационен модел № 2: US.ver + Form.suf: **-Cİ:** *dalavereci* (мошеник, измамник) < *dalavere çevirmek* / *döndürmek* [срв. също: *dalavereci* (мошеник, измамник) < *dalavere* (um. далавера, измама, непочтена работа)] [СИНОНИМИ: *dalavereci* = *taklacı* = *hileci* = *hilebaz* = *hilekâr* = *dolandırıcı* = *dolmacı* = *düzenbaz* = *mantarcı* = *numaracı* = *tezgâhçı* = *aferist*, фп.]; *ezberci* (зубрач) < *ezberlemek* (зубря, наизустявам) [срв. също: *ezberci* (зубрач) < *ezber etmek* (наизустявам) < *ezber* (пер. наизустяване, научаване наизуст; помнене/запаметяване наизуст)]; *işkenceci* (мъчител) < *işkence etmek* / *yapmak* (мъча, измъчвам, подлагам на мъчение, изтезвам (физически и психически) [срв. също: *işkenceci* (мъчител) < *işkence* (пер. мъчение, изтезание)] [СИНОНИМИ: *işkenceci* = *acımasız* = *insafsız* = *zalim*, ap. = *gaddar*, ap.].

Деривационен модел № 3: US.ver + Form.suf: **-CU:** *dedikoducu* (клюкар, сплетник) < *dedikodu etmek* / *yapmak* (клюкарствам, сплетнича) [срв. също: *dedikoducu* (клюкар, сплетник) < *dedikodu* (клюка, сплетня)] [СИНОНИМИ: *dedikoducu* = *kovcu* = *gyıbetçi* = *dillek* = *lâkırdıcı* = *fitneci* = *fitilci* = *fitçi*]; *vurguncu* (печалбар) < *vurgunu vurtmak* (правя удар/бърза печалба, букв. „удрям бързата и лесна печалба“) [срв. също: *vurguncu* (печалбар) < *vurgun* (бърза и лесна печалба, голям удар)]; *vurguncu* (икон. спекулант, играч на борсата) < *vurgunu vurtmak* (правя удар/бърза печалба, букв. „удрям бързата и лесна печалба“) [срв. също: *vurguncu* (икон. спекулант, играч на борсата) < *vurgun* (икон. спекулация, игра на борсата)].

Деривационен модел № 4: US.ver + Form.suf: **-Cİ:** *fesatçı* (интригант, сплетник, подстрекател) < *fesata vermek* (всявам раздор, кроя интриги) [срв. също: *fesatçı* (интригант, сплетник, подстрекател) < *fesat* (ap. хитрост, измама, опорочаване)] [СИНОНИМИ: *fesatçı* = *fitilci* = *fitçi* = *fitneci* = *dedikoducu* = *lâkırdıcı* / *lâkırtıcı* = *kovcu* = *nifakçı* = *gyıbetçi* = *dillek*]; *lafçı* (перен. клюкар, сплетник) < *laf*

çıkarmak (изкарвам приказка, пускам слух, клюка) [срв. също: *lafçı* (нпрен. клюкар, сплетник) < *laf* (нпр. нпрен. клюка)] [синоними: *lafçı* = *dedikoducu* = *kovcu* = *giybetçi* = *dillek* = *fitneci* = *fesatçı* = *fitçi*]; *nifakçı* (интригант, злословец) < *nifak sokmak* (всявам раздор, внасям интрига) [срв. също: *nifakçı* (интригант, злословец) < *nifak* (ар. раздор, кавга, разногласие, интрига)] [синоними: *nifakçı* = *fesatçı* = *fitilci* = *fitçi* = *fitneci* = *dedikoducu* = *lâkırdıcı* / *lâkırtıcı* = *kovcu* = *giybetçi* = *dillek*].

Деривационен модел № 5: US.ver + Form.suf: **-Çİ:** *fitçi* (доносник, подстрекател, сплетник) < *fit vermek / sokmak* (насъсквам, подстрекавам) [срв. също: *fitçi* (доносник, подстрекател, сплетник) < *fit* (ар. насъскване, подстрекаване, скарване)] [синоними: *fitçi* = *tahrikçi* = *fesatçı* = *fitilci* = *fitneci* = *kargaşacı* = *kışkırtmacı* = *kışkırtıcı* = *provokatör*, фр.]; *giybetçi* (клюкар) < *giybet etmek* (осм. клеветя, злословя (по адрес на някого), очерням, охулвам) [срв. също: *giybetçi* (клюкар) < *giybet* (ар. осм. злословие, клевета, очерняне, охулване)] [синоними: *giybetçi* = *dedikoducu* = *kovcu* = *giybetçi* = *dillek* = *lâkırdıcı* / *lâkırtıcı* = *fitneci* = *fitilci* = *fitçi*]; *menfaatçi* (интересчия, келепирджия) < *menfaat gütmek* (преследвам/гледам си интереса) [срв. също: *menfaatçi* (интересчия, келепирджия) < *menfaat* (ар. полза, изгода, облага)] [синоними: *menfaatçi* = *çıkarıcı* = *mengaattar*, ар.-нпр. осм.]; *rüşvetçi* (подкупник, продажник, рушветчия) < *rüşvet almak / yetek* (взимам/ приемам подкуп) [срв. също: *rüşvetçi* (подкупник, продажник, рушветчия) < *rüşvet* (ар. подкуп, рушвет)] [синоними: *rüşvetçi* = *yüycü* = *mürtekip*, ар.]; *şikâetçi* (мрънкало; човек, който се оплаква/ жалва) < *şikâet etmek* (оплаквам се) [срв. също: *şikâetçi* (мрънкало; човек, който се оплаква/жалва) < *şikâet* (ар. оплакване, жалване)] [синоними: *şikâetçi* = *şekvacı*].

Деривационен тип № 2. „Лице, притежаващо положителни черти на характера, чието поведение се определя от дейността, назована в семантиката на основата на мотивиращия глагол”.

Деривационен модел № 1: US.ver + Form.suf: **-Cİ:** *alemci* (нпрен. човек, който обича да се забавлява, купонджия) < *alem uymak* (веселим се на саз и песни) [срв. също: *alemci* (нпрен. човек, който обича да се забавлява, купонджия) < *alem* (ар. нпрен. забавление, веселба)]; *hayalci* (мечтател) < *hayal kurmak* (мечтая си) [срв. също: *hayalci* (мечтател) < *hayal* (ар. мечта, блян)] [синоними: *hayalci* = *hayalperest*, ар.-нпр. = *hayalperver*, ар.-нпр.]; *lâtifeci* (шегаджия, шегобиец) < *lâtife etmek* (шегувам се, закачам се) [срв. също: *lâtifeci* (шегаджия, шегобиец) < *lâtife* (ар. шега, закачка)] [синоними: *lâtifeci* = *şakacı*]; *nükteci* (зевзек, остроумен човек, умник) < *nükte uymak* (остроумнича, проявявам духовитост) [срв. също: *nükteci* (зевзек, остроумен човек, умник) < *nükte* (ар. остроумие, духовитост)].

Деривационен модел № 2: US.ver + Form.suf: **-Çİ:** *pazarlıkçı* (човек, който обича да се пазари) < *pazarlık etmek* (пазаря се) [срв. също: *pazarlıkçı* (човек, който обича да се пазари) < *pazarlık* (нпрен. пазарене, пазарлък)].

Деривационен модел № 3: US.ver + Form.suf: **-Cİ:** *şefaatchi* (застъпник, ходатай) < *şefaet etmek* (застъпвам се, ходатайствам) [срв. също: *şefaatchi* (застъпник, ходатай) < *şefaet* (ар. застъпничество)] [синоними: *şefaatchi* = *ricacı*].

Деривационен модел № 4: US.ver + Form.suf: **-Lİ:** *perhizli* (въздържател) < *perhiz uymak / etmek* (спазвам диета) [срв. също: *perhizli* (въздържател) < *perhiz* (нпр. осм. пост, въздържание, диета)] [синоними: *perhizli* = *perhizkâr*].

Деривационната категория на мотивираните съществителни имена с оглед на дейностите, назовани в основата на мотивиращия глагол, се реализира чрез следните типове и модели:

Деривационен тип № 3. „Лице, професионалните занимания на което са свързани с дейността, назована в основата на мотивиращия глагол”.

Деривационен модел № 1: US.ver + Form.suf: **-CI:** *ağdacı* (козметик, прилагащ метода кола маска при епилиране) < *ağda uyarımak* (правя кола маска) [срв. също: *ağdacı* (козметик, прилагащ метода кола маска при епилиране) < *ağda* (ap. кола маска)]; *mübayaacı* (закупчик) < *mübayaа etmek* (закупувам) [срв. също: *mübayaacı* (закупчик) < *mübayaа* (ap. ocm. закупуване)]; *reklamcı* (рекламен агент) < *reklam etmek / uyarımak* (рекламирам, правя реклама) [срв. също: *reklamcı* (рекламен агент) < *reklam* (фр. реклама)] [**СИНОНИМИ:** *reklamcı* = *tanıtıcı*]; *şarkıcı* (певец) < *şarkı söylemek* (пея) [срв. също: *şarkıcı* (певец) < *şarkı* (ap. песен, мелодия)] [**СИНОНИМИ:** *şarkıcı* = *okuycu* = *hanende*, пер. ocm. = *tuganni*, ap. ocm.].

Деривационен модел № 2: US.ver + Form.suf: **-Cİ:** *faizci* (лихвар) < *faiz* (ap. лихва) [срв. също: *faizci* (лихвар) < *faize vermek* (давам назаем с лихва)] [**СИНОНИМИ:** *faizci* = *tefecı* = *murabahacı*]; *itfaiyeci* (пожарникар) < *itfa etmek* (гася, загасявам) [срв. също: *itfaiyeci* (пожарникар) < *itfaiye* (ap. противопожарна служба) < *itfa* (ap. гасене, загасяване)] [**СИНОНИМИ:** *itfaiyeci* = *yangıncı*]; *muhabereci* (воен. свързочник) < *muhabere etmek* (уведомяваме се, пишем си, кореспондираме си) [срв. също: *muhabereci* (воен. свързочник) < *muhabere* (ap. воен. свръзки)]; *mukabeleci* (четец (на Корана в джамия) < *mukabele etmek* (чета Корана) [срв. също: *mukabeleci* (четец (на Корана в джамия) < *mukabele* (ap. отгласяне (от хафъза при четенето на Корана от имама)]; *mukabeleci* (член на донаборна комисия) < *mukabelede bulunmak* (отговарям, давам отговор/ответ) [срв. също: *mukabeleci* (член на донаборна комисия) < *mukabele* (ap. ответ, отговор)]; *projeçi* (проектант) < *proje uyarımak* (проектирам, изготвям проект) [срв. също: *projeçi* (проектант) < *proje* (фр. арх. проект)]; *resimci* (фотограф) < *resim çekmek / çıkarmak* (снимам, фотографирам) [срв. също: *resimci* (фотограф) < *resim* (ap. снимка, фотография)] [**СИНОНИМИ:** *resimci* = *fotoğrafçı*]; *röntgenci* (рентгенолог) < *röntgen çekmek* (снимам на рентген, правя рентгенова снимка) [срв. също: *röntgenci* (рентгенолог) < *röntgen* (рентгенова снимка)].

Деривационен модел № 3: US.ver + Form.suf: **-CU:** *kuycu* (копач, изкопчия) < *kuyu kazmak / kuyu açmak* (копая, изкопавам) [срв. също: *kuycu* (копач, изкопчия) < *kuyu* (дупка, яма, трап)] [**СИНОНИМИ:** *kuycu* = *kazmacı*]; *kurşuncu* (човек, който лее куршуми) < *kurşun dökmek* (лея куршум) [срв. също: *kurşuncu* (човек, който лее куршуми) < *kurşun* (куршум)].

Деривационен модел № 4: US.ver + Form.suf: **-CÜ:** *gözcü* (надзирател, надзорник) < *gözetmek* (съблюдавам, зачитам, вземам под внимание) [срв. също: *gözcü* (надзирател, надзорник) < *göz kesilmek* (наблюдавам внимателно) / *gözünden kaçtımak* (наблюдава внимателно, букв. „не му убягва от очи”) < *göz* (око, очи)] [**СИНОНИМИ:** *gözcü* = *gözetleyici* = *gözetmen*]; *gözcü* (квестор) < *gözetmek* (пазя, бдя, наглеждам, съблюдавам, дебна) [срв. също: *gözcü* (квестор) < *göz kesilmek* (наблюдавам внимателно) / *gözünden kaçtımak* (наблюдава внимателно, букв. „не му убягва от очи”) < *göz* (око, очи)]; *kontrolcü* (контрольор, инспектор, проверяващ) < *kontrol etmek* (контролирам, надзиравам, инспектирам) [срв. също: *kontrolcü* (контрольор, инспектор, проверяващ) < *kontrol* (фр. контрол, надзор;

проверка, инспекция] [**синоними**: *kontrolcü = denetçi = denetçi = denetmen = müfettiş*, *ар.* = *kontrolör*, *фр.*]; *mühürçü* (гравьор на печати) < *mühür kazımak* (гравирам печат) [срв. също: *mühürçü* (гравьор на печати) < *mühür* (*неп.* печат, клеймо) [**синоними**: *mühür = damgacı*].

Деривационен модел № 5: US.ver + Form.suf: **-Çİ:** *ıcarçı* (*мед. ост.* дежурен вкъщи лекар (очакващ повикване в болницата) < *ıcar etmek* (бива наложително, налага се) [срв. също: *ıcarçı* (*мед. ост.* дежурен вкъщи лекар (очакващ повикване в болницата) < *ıcar* (*ар.* наложителност, необходимост, изискване, нужда)]; *istihbaratçı* (разузнавач) < *istihbar etmek* (разузнавам, осведомявам, информирам се) [срв. също: *istihbaratçı* (разузнавач) < *istihbarat* (*ар. ост. мн.ч.* разузнавателни сведения, данни < *istihbar*, *ар. ост.* разузнаване, осведомяване, информирание)] [**синоними**: *istihbaratçı = muhbir*, *ар.*]; *kesenekçi* (концесионер) < *keseneğe almak* (предприемам концесия, букв. „вземам на концесия“) [срв. също: *kesenekçi* (концесионер) < *kesenek* (концесия)]; *konferansçı* (лектор, говорител, сказчик) < *konferans vermek* (изнасям лекция, чета сказка / доклад) [срв. също: *konferansçı* (лектор, говорител, сказчик) < *konferans* (*фр.* лекция, сказка, доклад; конференция, съвещание)].

Деривационен модел № 6: US.ver + Form.suf: **-Çİ:** *emekçi* (работник, труженик) < *emek harcamak / etmek vermek* (полагам усилия/отдавам сили) [срв. също: *emekçi* (работник, труженик) < *emek* (труд, трудова дейност, сили, усилия)] [**синоними**: *emekçi = işçi*].

Деривационен модел № 7: US.ver + Form.suf: **-ÇU:** *nüfusçu* (администратор, служител, който работи с Регистър на населението) < *nüfusunu çıkarmak* (права регистрация, регистрирам) [срв. също: *nüfusçu* (администратор, служител, който работи с Регистър на населението) < *nüfus* (*ар.* население, жители, обитатели)].

Деривационен модел № 8: US.ver + Form.suf: **-ÇÜ:** *nasihatçı* (проповедник) *nasihat vermek / nasihatla bulunmak* (наставлявам, давам съвет) [срв. също: *nasihatçı* (проповедник) < *nasihat* (*ар.* съвет, наставление)] [**синоними**: *nasihatçı = öğütçü*].

Деривационен тип № 4. „Лице, което извършва дейност, назована в основата на мотивиращия глагол”.

Деривационен модел № 1: US.ver + Form.suf: **-Cİ:** *inkârcı* (отрицател) < *inkâr etmek* (отричам) [срв. също: *inkârcı* (отрицател) < *inkâr* (*ар.* отричане, отказване)]; *intikamcı* (отмъстител) < *intikam almak* (отмъщавам си на) / *intikamını çıkarmak* (отмъщавам си за него) [срв. също: *intikamcı* (отмъстител) < *intikam* (*ар.* отмъщение, мъст)] [**синоними**: *intikamcı = öçlü*]; *kuracı* (*ост.* офицер, избиращ войници по жребий) < *kura çekmek* (хвърлям жребий) [срв. също: *kuracı* (*ост.* офицер, избиращ войници по жребий) < *kura* (*ар.* жребий)]; *ransumancı* (човек, който прави превръзки) < *ransuman uarmak* (превързвам, правя превръзка) [срв. също: *ransumancı* (човек, който прави превръзки) < *ransuman* (*фр. мед.* превръзка)]; *yardımcı* (помагач, помощник) < *yardım etmek/uarmak* (помагам, подкрепям, подпомагам, съдействам) [срв. също: *yardımcı* (помагач, помощник) < *yardım* (помощ)] [**синоними**: *yardımcı = muavin*, *ар.* = *muin*, *ар. ост.*].

Деривационен модел № 2: US.ver + Form.suf: **-Cİ:** *tefsirci* (тълкувател) < *tevsir etmek* (коментирам, тълкувам) [срв. също: *tevsirci* (тълкувател) < *tefsir* (*ар.* тълкуване, обяснение, коментар) [**синоними**: *tefsirci = yorumcu*].

Деривационен модел № 3: US.ver + Form.suf: **-CU:** *yorumcu* (коментатор, тълкувател) < *yorumlamak* (коментирам, тълкувам) [срв. също: *yorumcu* (коментатор, тълкувател) < *yorum uarmak* (коментирам) < *yorum* (коментар, тълкуване, разяснение) [**синоними:** *yorumcu* = *tefsirci*].

Деривационен модел № 4: US.ver + Form.suf: **-CÜ:** *protokolcü* (човек, който държи на протокола) < *protokol olmak* (държа на протокола) [срв. също: *protokolcü* (човек, който държи на протокола) < *protokol* (**фр.** протокол (правила за поведение)].

Деривационен модел № 5: US.ver + Form.suf: **-ÇI:** *dansçı* (танцьор, танцувач) < *dans etmek/ uarmak* (танцувам) [срв. също: *dansçı* (танцьор, танцувач) < *dans* (**фр.** танц)].

Деривационен модел № 6: US.ver + Form.suf: **-Çİ:** *kürekçi* (гребец) < *kürek çekmek* (греба, букв. „дърпам гребла“) [срв. също: *kürekçi* (гребец) < *kürek* (весло, гребло)]; *nöbetçi* (часовой на пост, часови, караулен) < *nöbet beklemek / tutmak* (стоя на пост, карауля) [срв. също: *nöbetçi* (часовой на пост, часови, караулен) < *nöbet* (**ар.** дежурство, пост, часови на пост, стоене на пост)]; *piknikçi* (човек, който прави пикник) < *piknik uarmak* (правя пикник) [срв. също: *piknikçi* (човек, който прави пикник) *piknik* (**фр.** < **анг.** пикник)]; *taklitçi* (подражател, имитатор) < *taklit etmek* (подражавам, имитирам) [срв. също: *taklitçi* (подражател) < *taklit* (**ар.** подражание, имитация)] [**синоними:** *taklitçi* = *öykünmeci* = *özentici*]; *takipçi* (преследвач) < *takip etmek* (гоня, преследвам) [срв. също: *takipçi* (преследвач) < *takip* (**ар.** проследяване)] [**синоними:** *takipçi* = *izleyici*]; *takipçi* (последовател, следовник) < *takip etmek* (следвам, последвам) [срв. също: *takipçi* (последовател, следовник) < *takip* (**ар.** следване, последване)] [**синоними:** *takipçi* = *izlemci*].

Деривационен модел № 7: US.ver + Form.suf: **-Lİ:** *idareli* (спестовник) < *idare etmek* (стискам (разходвам с мярка, икономично) [срв. също: *idareli* (спестовник) < *idare* (**ар.** умереност, мярка) [**синоними:** *tutumlu* = *idareli* = *muktesit, ар. oc*].

Деривационен тип № 5: „Лице, статутът на което се определя от дейността, назована в основата на мотивирация глагол”.

Деривационен модел № 1: US.ver + Form.suf: **-CI:** *akıncı* (**уцм.** акънджия, шурмови разузнавач (боец от крайгранично опълчение, чиято основна задача е да извършва диверсионно-разузнавателни набези на територията на съседната държава) < *akın etmek* (нападам, атакувам, нахлувам) [срв. също: *akıncı* (**уцм.** акънджия, шурмови разузнавач (боец от крайгранично опълчение, чиято основна задача е да извършва диверсионно-разузнавателни набези на територията на съседната държава) < *akın* (набег, рейд, шурм)]; *akıncı* (**сн.** нападател (във футбола) < *akın etmek* (нападам, атакувам) [срв. също: *akıncı* (**сн.** нападател (във футбола) < *akın* (**сн.** атака (във футбола)]; *baskıncı* (нападател) < *baskın uarmak / vermek* (правя внезапно нападение, шурмувам, връхлитам) [срв. също: *baskıncı* (нападател) < *baskın* (нападение, нахвърляне)]; *davacı* (ищец, тъжител) < *dava etmek* (давам под съд, съдя) [срв. също: *davacı* (ищец, тъжител) < *dava* (**ар.** съдебен иск, тъжба, съдебно дело, процес)] [**синоними:** *davacı* = *savlayıcı*]; *istilâci* (завоевател, покорител) < *istilâ etmek* (завладявам, окупирам) [срв. също: *istilâci* (завоевател, покорител) < *istilâ* (**ар.** завладяване, окупация)] [**синоними:** *istilâci* = *fatih, ар. = cihangir, пер. ост.*)]; *propagandacı* (пропагандатор) < *propaganda uarmak* (представям) [срв. също: *propagandacı* (пропагандатор) < *propaganda* (**ум.**

пропаганда)]; *yardımcı* (заместник, помощник) < *yardım etmek/ yardım* (помагам, подкрепям, подпомагам, съдействам)/ *yardımda bulunmak* (оказвам помощ / съдействие) / *yardımına koşmak* (притичвам му/й се на помощ) [срв. също: *yardımcı* (заместник, помощник) < *yardım* (помощ, подкрепа, съдействие)].

Деривационен модел № 2: US.ver + Form.suf: **-Cİ:** *grevci* (стачник) < *grev yardım* (стачкувам, правя стачка) [срв. също: *grevci* (стачник) < *grev* (фр. стачка)]; *mücadeleci* (боец, воин) < *mücadele etmek* (воювам, бия се) / *mücadele vermek* (водя борба, изнасям битки, давам отпор, букв. „давам борба“) [срв. също: *mücadeleci* (боец, воин) < *mücadele* (ар. борба, воюване, битка)] [**синоними:** *mücadeleci* = *savaşçı* = *savaşımci*]; *müjdecı* (вестител, приносител на добри новини, вестносец на добри новини) < *müjde vermek / götürmek* (създавам/ нося добра вест) [срв. също: *müjdecı* (вестител, приносител на добри новини, вестносец на добри новини) < *müjde* (неп. добра вест, радостна новина, новина)] [**синоними:** *müjdecı* = *muştucu*]; *remilci* (гадател (по пясък), гледач) < *remil almak/ dökmek* (гледам/ гадая на пясък) [срв. също: *remilci* (гадател (по пясък), гледач) < *remil* (ар. гадаене/ гледане на пясък)] [**синоними:** *remilci* = *falçı* = *bakıcı* = *niyetçi* = *kâhin*, ар.]; *tasfiyecı* (радетел за опазването/ прочистването/ ненавлизането на всякакви чужди елементи в различни социални явления) < *tasfiye etmek* (прочиствам, премахвам) [срв. също: *tasfiyecı* (радетел за опазването/ прочистването на всякакви чужди елементи в различни социални явления) < *tasfiye* (ар. прочистване, очистване, премахване)]; *tasfiyecı* (лингв. пурист, радетел за чистота на езика) < *tasfiye etmek* (прочиствам, премахвам) [срв. също: *tasfiyecı* (лингв. пурист, радетел за чистота на езика) < *tasfiye* (ар. прочистване, очистване, премахване)] [**синоними:** *tasfiyecı* = *özleştirme*]; *tedavici* (изцелител, лечител) < *tedavi etmek* (изцелявам, лекувам) [срв. също: *tedavici* (изцелител, лечител) < *tedavi* (ар. лечение, терапия)] [**синоними:** *tedavici* = *sağaltıcı*].

Деривационен модел № 3: US.ver + Form.suf: **-CÜ:** *dünürcü* (нпеч. сгледник, сватовник) < *dünür görmek* (тръгвам на сгледа, букв. „ходя като сват“) / *dünür gitmek* (сватосвам, искам момата, букв. „отивам като сват“) [срв. също: *dünürcü* (нпеч. сгледник, сватовник) < *dünür* (нпеч. сват)] [**синоними:** *dünürcü* = *görücü*]; *ödüncü* (човек, който прави отстъпки/компромиси, конформист) < *ödü vermek* (правя отстъпки, компромис) [срв. също: *ödüncü* (човек, който прави отстъпки/ компромиси, конформист) < *ödü* (отстъпка, компромис)] [**синоними:** *ödüncü* = *tavizci*].

Деривационен модел № 4: US.ver + Form.suf: **-Cİ:** *icatçı* (откривател) < *icat etmek* (изнамирам, откривам) [срв. също: *icatçı* (откривател) < *icat* (ар. изнамиране, откриване)] [**синоними:** *icatçı* = *bulucu* = *kâşif*, ар.]; *müracaatçı* (молител, просител) < *müracaat etmek* (обръщам се, прибягвам, отнасям се) / *müracaatta bulunmak* (правя постъпки, прибягвам към) < *müracaat* (ар. обръщане, прибягване, постъпки, допитване)] [**синоними:** *müracaatçı* = *başvurucu*]; *niyetçi* (гадател (със заек, гълъб, който изтегля желаниа) < *niyet çekmek* (изтеглям си късмет, желание) [срв. също: *niyetçi* (гадател (със заек, гълъб, който изтегля желаниа) < *niyet* (ар. желание, късмет)] [**синоними:** *niyetçi* = *remilci* = *falçı* = *bakıcı* = *kâhin*, ар.]; *pasçı* (сн. разпределител (във волейбола) < *pas vermek* (подавам пас) [срв. също: *pasçı* (сн. разпределител (във волейбола) < *pas* (анг. сн. подаване, пас)]; *polemikçi* (полемист) < *polemikçe girmek* (полемизирам, споря, букв. „влизам в полемика“) [срв. също: *polemikçi* (полемист) < *polemik* (фр. полемика,

дискусии)]; *tenkitçi* (критик) < *tenkit etmek* (критикувам, отправям критика) [срв. също: *tenkitçi* (критик) < *tenkit* (*ар. ост.* критика, критикуване) [синоними: *tenkitçi* = *eleştirmen* = *eleştirmeci* = *eleştirimci* = *eleştirici*]; *teslimatçı* (доставчик) < *teslim etmek* (доставям, предоставям) [срв. също: *teslimatçı* (доставчик) < *teslim* (*ар.* доставяне, предоставяне) / *teslimat* (*ар. мн.ч. ост.* предоставени вещи; внесени пари)]; *teşkilâtçı* (организатор) < *teşkil etmek* (формирам, образувам, създавам) [срв. също: *teşkilâtçı* (организатор) < *teşkil* (създаване, образуване, изграждане) / *teşkilât* (*ар. мн.ч.* организация, образуване)] [синоними: *teşkilâtçı* = *düzenlemeci* = *düzenleyici* = *örgütçü* = *organizatör*, *фр.*].

Деривационен модел № 5: US.ver + Form.suf: **-Çİ:** *iştirakçi* (участник) < *iştirak etmek* (участвам, вземам участие) [срв. също: *iştirakçi* (участник) < *iştirak* (*ар.* участие)] [синоними: *iştirakçi* = *katılımcı*]; *mukavemetçi* (участник в съпротивително движение, партизанин) < *mukavemet etmek* (противопоставям се, противя се) / *mukavemet göstermek* (съпротивлявам се, противя, оказвам съпротива) [срв. също: *mukavemetçi* (участник в съпротивително движение, партизанин) < *mukavemet* (*ар.* съпротива, отпор, противодействие)]; *mukavemetçi* (*сн.* бегач на дълги разстояния) < *mukavemet etmek / göstermek* (противопоставям се, съпротивлявам се, противя, оказвам съпротива) [срв. също: *mukavemetçi* (*сн.* бегач на дълги разстояния) < *mukavemet* (*ар.* твърдост, устойчивост, издържливост)]; *müracaatçı* (просител, молител) < *müracaat etmek* (обръщам се, прибягвам към, правя постъпки, отнасям се) [срв. също: *müracaatçı* (просител, молител) < *müracaat* (*ар.* обръщане, прибягване, постъпки, допитване)] [синоними: *müracaatçı* = *başvurucu*]; *nasihatçi* (съветник, наставник) < *nasihat etmek / vermek* (съветвам, наставлявам) [срв. също: *nasihatçi* (съветник, наставник) < *nasihat* (*ар.* съвет, наставление)] [синоними: *nasihatçi* = *öğütçü*]; *ziyaretçi* (посетител) < *ziyaret etmek* (посещавам) [срв. също: *ziyaretçi* (посетител) < *ziyaret* (*ар.* посещение, навестяване)].

Деривационен модел № 6: US.ver + Form.suf: **-ÇU:** *otostopçu* (стопаджия, човек, който пътува на автостоп) < *otostop yapmak* (пътувам на автостоп) [срв. също: *otostopçu* (стопаджия, човек, който пътува на автостоп) < *otostop* (*анг.* автостоп)]; *topçu* (*жарг.* повтаряч (на класа) < *topu atmak* (*жарг.* скъсват ме (оставам в същия клас) [срв. също: *topçu* (*жарг.* повтаряч (на класа) < *top* (*воен.* оръдие, *ост.* топ)].

Деривационен модел № 7: US.ver + Form.suf: **-LI:** *acılı* (*прен.* страдалец) < *acımak* (*прен.* страдам, натъждавам се) [срв. също: *acılı* (*прен.* страдалец) < *acı çekmek / duymak* (*прен.* страдам, натъждавам се) < *acı* (*прен.* страдание)] [синоними: *acılı* = *kederli* = *mükedder*, *ар.*]; *azatlı* (*ост.* освободен роб / робиня) < *azat etmek* (*ост.* освобождавам, връщам свободата (на роби) [срв. също: *azatlı* (*ост.* освободен роб / робиня) < *azat* (*пер.* освобождаване)].

ИЗВОДИ

Въз основа на представените деривационни типове и модели за образуване на съществителни имена, назоваващи лица и мотивирани от сложни глаголи, могат да бъдат направени следните изводи:

1. Турският език се характеризира с голямо разнообразие на словообразователни ресурси, а афиксацията като част от морфологичното словообразуване е най-продуктивният начин за попълване на речниковия фонд с

нови думи. Разбира се, богатият му деривационен потенциал е типологично мотивиран поради факта, че аглутинацията се реализира преди всичко чрез афиксални морфемни (по-точно суфиксални). Поради различната степен на активност на афиксите обаче голяма част от тях са малкопродуктивни и непродуктивни и продуктивните форманти се свеждат до ограничен брой деривационни морфемни.

2. Формантите *-CI*, *-Cİ*, *-CU*, *-CÜ*, *-ÇI*, *-Çİ*, *-ÇU*, *-ÇÜ* служат за турцизиране на чужди заемки (най-често от арабски, персийски и френски език), напр.: *karikatürücü* (*карикатурист*) = *karikaturist* (*фр.*), *makasçı* (*кроач*) = *makastar* (*пер.*) и др. Също така те са полисемантични и по тази причина образуват модели в рамките на различни деривационни типове.

3. В резултат на приложението функционално-семантичен подход при словообразователния анализ за централна единица в деривационната система на турския език се приема производната дума. Това дава възможност да се преодолее доминиращият формално-структурен принцип в турската лингвистика, според който афиксът е основната деривационна единица.

4. Комплексното прилагане на принципите на морфемния и на словообразователния анализ дава възможност за по-детайлно разкриване на отношенията на производност, които са в резултат на формална и семантична мотивация. Разкриват се случаите на *двойна (паралелна) деривация* в турския език, при които са налице деривати от II и III степен. Деривационната редица, която е комплексна единица в системата на синхронното словообразуване, показва стъпаловидния характер на турското словообразуване, в което традиционно наблюденията са на равнището на една степен на мотивация. Посредством деривационната редица се проявява синтагматичната връзка между производните думи, намиращи се в отношения на последователна словообразователна производимост. В този процес всяка предходна дума мотивира следващата и представлява поредната степен на мотивираност.

Настоящият текст е част от по-голямо изследване на номиналната деривация в турския език, в което в рамките на всеки деривационен модел детайлно е описан процесът на мотивация. В резултат на тези наблюдения той може да бъде представен по следния начин: 1) деривати, мотивирани както от едноосновен глагол, така и от съществително, което от своя страна мотивира глагола; 2) деривати, мотивирани от едноосновен глагол, както и от мотивиращото го и влизащо в състава му отглаголно съществително; 3) деривати, мотивирани от едноосновен и от *сложен (съставен) глагол*, мотивирани от съществително име (най-често заемка); 4) деривати, мотивирани от *сложен (съставен) глагол*, както и от мотивиращото го и влизащо в състава му съществително име, най-често заемка. В посочените примери производната дума с агентивно значение и мотивиращият глагол образуват деривационна двойка, а в началото на деривационната верига най-често е съществително име. Основното внимание тук е насочено към дериватите от последната група, като се установява, че най-фреквентни са дву- и трикомпонентните деривационни редици.

5. Не може да се прокара рязка граница между отделните деривационни типове, по които са образувани названията на лица *nomina agentis*, мотивирани

от глаголи, тъй като всички те изразяват действие (ДТ № 1, ДТ №2, ДТ № 3, ДТ № 4 и ДТ № 5).

6. Словообразователният анализ дава възможност и за по-широко изследване на лексемите от категорията *nomina agentis* особено в контекста на антропоцентричния подход в съвременното езикознание и взаимодействието на различните лингвистични и екстралингвистични фактори. В изследваните езикови единици в турския език се съдържа информация не само за общоизвестните и новопоявилите се професии, но и за характерните за отделните исторически периоди наименования на остарели дейности, които имат съответната културна стойност за съвременните носители на езика.

ЛИТЕРАТУРА

- ATBR 2009:** Akademichen tursko-balgarski rechnik. Sofia: Riva [Академичен турско-български речник. София: Рива].
- Balyemez 2016:** Balyemez, S. Dilbilgisi Üzerine Açıklamalar. Ankara: Pegem Akademi.
- Banguoğlu 1990:** Banguoğlu, T. Türkçenin Grameri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Baydar 2013:** Baydar, T. İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine. // Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED) 49, Erzurum, 55-66.
- Bilgegil 1963:** Bilgegil, K. Türkçe Dilbilgisi. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
- Ediskun 1999:** Ediskun, H. Türk Dilbilgisi, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eren 1999:** Eren, H. Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, Ankara: Say Yayınları.
- Ergin 1990:** Ergin, M. Üniversiteler İçin Türk Dili. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Gencan 1979:** Gencan, T. Dil Bilgisi. Ankara: TDK.
- Genish 2007:** Genish, E. Grammatika turetskogo yazyka. Moskva: LKI [Гениш, Е. Грамматика турецкого языка. Москва: ЛКИ].
- Hatipoğlu 1981:** Hatipoğlu, V. Türkçenin Ekleri. Ankara: TDK.
- Hepçilingirler 2012:** Hepçilingirler, F. Türkçe Dilbilgisi. Öğretme Kitabı. İstanbul: Everest Yayınevi.
- Karaağaç 2013:** Karaağaç, G. Dil bilimi terimleri sözlüğü, Ankara: TDK.
- Korkmaz 2009:** Korkmaz, Z. Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi. Ankara: TDK.
- Shteka 2007:** Shteka, Y. V. Prakticheskaya grammatika turetskogo yazyka. Moskva: Vostok-Zapad [Щека, Ю. В. Грамматика турецкого языка. Москва: Восток-Запад].
- Shterbak 1981:** Shterbak, A. M. Oчерki po sravnitel'noy morfologii tyurkskih yazыkov (Glagol). Leningrad: Nauka [Щербак, А. М. Очерки по сравнительной морфологии тюркских языков (Глагол). Ленинград: Наука].
- Süleymanoğlu 2007:** Süleymanoğlu, H. Türkçe-Bulgarca Sözlük. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Türkçe Sözlük'ün Ters Dizimi 2004:** Türkçe Sözlük'ün Ters Dizimi. Ankara: TDK.

Електронни източници

TS: Türkçe Sözlük <[https://www.tdk.gov.tr/\(status 26.02.2022\)>](https://www.tdk.gov.tr/(status 26.02.2022)>).